

LLIBRES RETROBATS DE LA COL·LEGIATA DE SANT FELIU DE GIRONA

PER

FRANCESC XAVIER ALTÉS I AGUILÓ

La biblioteca de l'ex-collegiata de sant Feliu de Girona, malgrat l'antiguitat de la canònica, és de creació força tardana, i documentalment poc coneguda, si ho comparem amb la biblioteca de la veïna Seu de Girona.¹

Els còdexs antics que avui conserva són ben pocs; i una mirada global al seu fons manuscrit, constituït per un lot de llibres litúrgics i un altre de jurídics, fa pensar en una formació fàctica a base de l'addició successiva dels llibres litúrgics vells a un fons de llibres jurídics.²

La primera notícia que coneixem sobre llibres d'aquesta col·legiata ens ha estat transmesa per un inventari de la sagristia, confeït l'any 1310 per Gilabert de Cruïlles.³ Dos manuscrits dels que s'hi citen es poden identificar amb certesa entre els actuals.⁴

Altres notícies fins al segle passat ens han arribat a través de diverses fonts: comandes de llibres;⁵ visites pastorals;⁶ el testament

¹ LL. BATLLE I PRATS, *La biblioteca de la Catedral de Gerona desde su origen hasta la imprenta*, Gerona, 1947.

² Vegeu la nota n.º 7.

³ J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 45, Madrid 1832, pp. 255-257.

⁴ J. JANINI-J. M.ª MARQUÈS, *Manuscritos de la Colegiata de San Félix de Gerona*, a "Hispania Sacra" 15 (1962), p. 402.

⁵ Publicats per LL. BATLLE I PRATS, *La biblioteca de la Colegiata de San Félix de Gerona*, a "Gesammelte Aufsätze zur Kulturgeschichte Spaniens" 21 (1963), pàgines 146-148.

⁶ LL. BATLLE I PRATS, *La biblioteca de la Colegiata*, n. 148. Una lectura de totes les visites pastorals a sant Feliu de Girona potser aportaria noves dades.

de Roger de Cartellà —que erigí la biblioteca com a tal;⁷ i les cites o extractes de l'arxiu-biblioteca per autors com J. Pujades,⁸ el P. Onofre Relles,⁹ o el canonge F. Dorca.¹⁰

Els folis de llibres, que potser formaren part de la biblioteca, i que els canonges empraren abundantament als segles XV i XVI per a cobrir altres manuscrits són testimonis muts.¹¹

La millor informació, però, sobre aquesta biblioteca-arxiu, precisament en els darrers anys de vida de la col·legiata, la devem al

⁷ Aquest testament, atorgat el 27 de setembre de 1466, ha estat publicat per E. MIRAMBELL BELLOC (*El testamento de Roger de Cartellà y su notable biblioteca*, a ANALES DEL INSTITUTO DE ESTUDIOS GERUNDENSES 17 (1964-65), pp. 383-403). El lot de llibres que correspongué a la biblioteca de la catedral, ja hi era l'any següent (LL. BATLLE I PRATS, *La biblioteca de la Catedral de Gerona*, pp. 21-22).

Dels 21 volums que el testament de Roger de Cartellà assigna a la nostra biblioteca, se'n poden identificar amb certesa almenys 11 volums. Aquests són els nn. 2, 26, 29, 30, 31, 34, 35, 39, 40, 42 i 43 del catàleg de J. JANINI-J. M.^a MARQUÈS (*Manuscritos de la Colegiata*). Cal afegir-n'hi un parell de perduts (T. NOGUER, *La biblioteca de la Colegiata de San Félix de Gerona*, a "Revista de Gerona" n.º 35 (1966), p. 44, nn. 3 i 4). També procedeix d'aquesta biblioteca el n.º 32 de J. JANINI-J. M.^a MARQUÈS, que ha perdut la nota sobre el posseïdor (J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 45, p. 261), i que no consta en el testament. I podria ser que gairebé tot el fons jurídic procedís d'aquesta donació.

⁸ Les còpies que en féu J. Pujades passaren a mans de l'arquebisbe Pere de Marca, i després a la biblioteca del seu secretari Esteve Baluze. Actualment es troben a la Biblioteca Nacional de París, fons Baluze, Ms. 234, fol. 100ss. (L. AUVRAY-R. POUFARDIN, *Catalogue des manuscrits de la collection Baluze*, París, 1921).

⁹ Vegeu l'*Indice de manuscritos* de la seva *Historia apologética de la vida, y martirio de S. Narciso, obispo y patrón de la ciudad de Gerona*, Barcelona 1679.

¹⁰ *Colección de noticias para la historia de los santos mártires de Gerona y de otras relativas a la santa Iglesia de la misma ciudad...*, Barcelona (s. a.), pp. 137-138, 173-174, 234, 267. En aquest mateix capítol d'escriptors locals cal incloure-hi també l'autor anònim de la *Vida, milagros y martirio de S. Narciso, hijo, obispo y patrón de la ciudad de Gerona*, Girona (s. a.), p. 27, 136, 138 i 143. Aquest opuscle ha de ser anterior a l'any 1808 i posterior al 1792.

¹¹ A més del fragment que serveix de guardes al ms. 139 de la biblioteca del Seminari Diocesà (Cfr. J. JANINI-J. M.^a MARQUÈS, *Manuscritos de la Colegiata*, p. 419), al fons de sant Feliu de Girona de l'Arxiu Diocesà hom pot veure força llibres de comptes enquadernats amb folis de llibres, especialment litúrgics. Alguns han estat separats, darrerament, i han passat a la carpeta de fragments. Hi ha fragments des del segle XI.

P. J. Villanueva —en el volum 14 del seu *Viage literario*—, i al P. J. de La Canal, autor del volum 45 de la *España Sagrada*.

El continuador de la *España Sagrada* cita alguns llibres i publica un interessant catàleg de llibres rars, confegit pel canonge Narcís Xifreu,¹² secretari capitular de la col·legiata. El P. J. Villanueva, més parc en citacions,¹³ fins i tot extractà alguns còdexs.¹⁴ Aquestes notícies, recollides més tard per R. Beer,¹⁵ ens donen una idea aproximada del que podia ser aquesta biblioteca.

Un cop extingida, en virtut del Concordat de l'any 1851,¹⁶ la col·legiata de sant Fèlix de Girona esdevingué la Parròquia Major de sant Feliu. En el seu si —en una sala sobre la porta meridional del temple— restà la biblioteca-arxiu condemnada a un llarg i lamentable oblit protagonitzat per la nova institució i pels estudiosos.¹⁷

Aquesta etapa fosca i desconeguda¹⁸ desembocà al final de la centúria en una inesperada revitalització. S'inicià amb la visita de

¹² J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 45, pp. 54-55, 259-265.

¹³ *Viage literario a las iglesias de España*, vol. 14, Madrid, 1850, pp. 141-142.

¹⁴ Madrid, Acadèmia de la Història, Papers de J. Villanueva, Ms. 9/4561. Copià de l'homiliari de Beda, que situa erròniament a l'arxiu de la catedral ("Ex Cod. Homiliar. Bedae Pbr. in Arch. eccle. Gerund. Ms. Saec. XI"), i de dues consuetes litúrgiques (*Viage*, vol. 14, p. 141, que és el nostre manuscrit n.º 2. L'altra és el n.º 18 del catàleg de J. JANINI-J. M.ª MARQUÈS).

¹⁵ *Handschriftensätze Spaniens*, Viena 1894, pp. 234-240.

¹⁶ N. BLANCH I ILLA, *Gerona histórico-monumental*, Gerona 1853, p. 154. No sé amb quin fonament J. M.ª CASES a l'article "Gerona" del *Diccionario de historia eclesiástica de España* (vol. 2, Madrid 1972, p. 1.017) afirma que la col·legiata s'extingí l'any 1806. Els llibres del secretariat de capítol colegial arriben fins a l'any 1829 (Cfr. E. GONZÁLEZ HURTEBISE, *La ex-colegiata de San Félix de Gerona*, a "Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa", 4 (1904), p. 645).

¹⁷ I. CARINI (*Gli archivi e le biblioteche di Spagna in rapporto alla storia d'Italia in generale e di Sicilia in particolare*, vol. 1, Palermo 1884, pp. 4-6, 5144) sembla que no visità l'arxiu-biblioteca de sant Feliu de Girona, tot i que en visità d'altres de la ciutat; envers ell retreu les paraules de J. Villanueva sobre la seva pobresa documental (*Viage*, vol. 14, p. 141).

¹⁸ No sabem res sobre la sort de l'arxiu-biblioteca durant la segona meitat del segle passat. L. DELISLE (*Manuscrits latins et français ajoutés aux fonds des nouvelles acquisitions pendant les années 1875-1891*, vol. 2, p. 652) afirma que el proser-troper manuscrit Nouv. acq. lat. 496, de la Bibl. Nat. de París, prové de sant Feliu de Girona. La identificació es basa segurament en l'existència de la prosa de sant Feliu. Aquest manuscrit, però, és el mateix que Villanueva veié i copià a la catedral de Girona (*Viage*, vol. 12, p. 209. Madrid, Academia de la Historia, Ms. 9/4561. H. ANGLÈS, *La música a Catalunya fins al segle XIII*, Barcelona 1935, pp. 150-151).

G. Dreves, que recorria el país cercant materials per a la seva *Analecta Hymnica*. Fou potser aleshores quan s'entrellucà la importància de l'antifonari.¹⁹

L'any 1900, E. González Hurtebise, tot preparant una monografia sobre la col·legiata, remenà a fons l'arxiu i retrobà els còdexs que hom creia perduts,²⁰ entre ells el famós homiliari de Beda.²¹ Aleshores hom aplegà els manuscrits que semblaren millors i foren instal·lats al despatx parroquial.²² Aquesta resurrecció es veié coronada per l'aparició dels primers treballs sobre l'antifonari,²³ l'homiliari²⁴ i els llibres litúrgics en general.²⁵

Amb un interès creixent per aquesta biblioteca-arxiu, l'any 1927, el Dr. Puigmitjà, rector de la parròquia, pregà Mn. Tomàs Noguer i Musqueras d'ordenar l'arxiu. Aquest n'inicià l'estudi i la classificació. En la nova instal·lació els llibres es dividiren en tres seccions:

¹⁹ G. DREVES (*Analecta Hymnica medii aevi*, vol. 17, Leipzig 1894, pp. 67 i 86) el consultà en la seva visita a l'arxiu de sant Feliu de Girona. M. SABLAYROLLES (*Un viatge a través dels monuments gregorians espanyols*, a "Revista musical catalana" 6 (1907)), p. 50) afirma que el féu relligar el rector Mn. Joan Fuster. L'interès per aquest manuscrit pot provenir de la visita de G. Dreves o de la de E. González Hurtebise.

²⁰ *La ex-colegiata de San Félix de Gerona*, a "Revista de la Asociación Artístico-Arqueológica Barcelonesa" 4 (1904-1905), p. 646.

²¹ J. JANINI-J. M.^a MARQUÈS, *Manuscritos de la Colegiata*, n.º 3, p. 405.

²² S. SANPERE Y MIQUEL, *La pintura mig-aval catalana. L'art barbre*, Barcelona 1908, p. 71. M.^a A. MASIÀ, *Restes d'una arqueta d'ivori pintat a Sant Feliu de Girona*, a "Estudis Universitaris Catalans" 16 (1931), p. 311.

²³ M. RUÉ (*Cooperació a la edició vaticana dels llibres de cant litúrgich*, a "Revista musical catalana" 2 (1905), p. 5) que el descriu per primer vegada, el féu conèixer a dom M. SABLAYROLLES (*Un viatge*, p. 50) i a dom A. MOCQUERAU (*La tradition rythmique grégorienne* a "Rassegna gregoriana" 5 (1906), col. 239-40).

²⁴ S. SANPERE Y MIQUEL (*La pintura mig-aval*, pp. 68-77) el descriu, i estudia la miniatura d'aquest manuscrit que li féu conèixer en F. MONSALVATGE I FOSSAS (*Nomenclator histórico de las iglesias parroquiales y rurales, santuarios y capillas de la provincia y diócesis de Gerona*, vol. XVII de las *Noticias históricas*, Olot 1909, p. 60 nota. També J. Sacs (Feliu Elies) publicà una sèrie d'articles profusament il·lustrats a la revista "Vell i Nou" (1919), pp. 286-290, 329-331, 345-349, 386-390, 423-429.

²⁵ Foren descrits per J. GUDIOL I CUNILL vers 1910 en la seva obra inèdita *L'arqueologia litúrgica de la província eclesiàstica tarraconense* (Vic, Arxiu Episcopal, papers de Mn. Gudiol), i pel P. J. B. FERRERES vers els anys 1919 (*Historia del missal romano*, Barcelona 1929).

liturgica, iuris i diversorum.²⁶ Paral·lelament hi havia una secció pròpiament d'arxiu, anomenada *Proprium ecclesiae sancti Felicis*, que aplegava vora un centenar de manuscrits propis de la col·legiata.²⁷

De l'estudi realitzat per Mn. T. Noguier entre 1927-1936 en resultaren unes notes personals²⁸ de les quals en sortiren les fitxes descriptives —algunes de les quals sobrevisqueren el saqueig de l'arxiu l'any 1936— i la publicació parcial d'un manuscrit avui perdut.²⁹ Aleshores ja mancava algun volum.³⁰

Passats els primers mesos de la guerra civil, l'arxiu-biblioteca fou traslladat al palau episcopal. Allà, als manuscrits —abandonats sobre el bufet del menjador— se n'hi afegiren deu o dotze procedents del Seminari Diocesà. I a la tardor del 1937, el Sr. Pere Bohigas portà —per raons de seguretat— tot l'arxiu-biblioteca a l'aula capitular de la Seu, on en féu l'inventari. Els còdexs, seixanta-un en total amb els del Seminari, foren incorporats als de l'arxiu catedralici amb els nn. 129-190.^{30 bis}

²⁶ T. NOGUER, *La biblioteca de la Colegiata de San Félix de Gerona*, a "Revista de Gerona" n.º 35 (1966), pp. 42-43; L. BATLLE I PRATS, *La biblioteca de la Colegiata*, p. 146.

²⁷ D'aquesta secció en resten algunes fitxes a l'arxiu parroquial de sant Feliu de Girona.

²⁸ Agraeixo la gentilesa de Mn. T. Noguier que les posà a la meva disposició.

²⁹ Una relació de les fitxes que en resten a l'arxiu parroquial de sant Feliu de Girona la dona T. NOGUER, *La biblioteca de la Colegiata*, p. 43. D'aquestes notes en sortí el seu treball *Un text litúrgic en català a Miscel·lània en homenatge a Antoni Rubió i Lluch*, vol. 2, Barcelona 1936, pp. 451-462.

³⁰ Els còdexs que ja mancaven aleshores ja no figuren en les notes de Mn. T. Noguier, i els coneixem a través de diversos autors. G. DREVES (*Analecta Hymnica medii aevi*, vol. 16, Leipzig 1894) cita en diverses ocasions un "Process. ms. S. Felicis Gerunden. s. n. saec. 16". F. MONSALVATGE I FOSSAS (*Nomenclator histórico*, p. 60) parla d'una Bíblia del segle XV (potser es confon amb la Bíblia anomenada de Carlemany, de la biblioteca de la catedral?). H. ANGLÈS (*El còdex musical de Las Huelgas*, vol. 1, Barcelona 1931, pp. XVII ss.) cita un "Graduale Troparium, s. xv, Girona, Col. de St. Feliu, s. n." que A. MUNDÓ (*El proser-troper Montserrat 73 a Liturgica 3* (Scripta et Documenta 17), Montserrat 1966, p. 110) creia hauria passat a la Biblioteca del Seminari de Girona.

Podria pertànyer a la biblioteca de sant Feliu de Girona un proser-troper, manuscrit Musical 911, de la Biblioteca de Catalunya, adquirit vers l'any 1922 (H. ANGLÈS, *Epistola fàrcida del martiri de Sant Esteve*, a "Vida Cristiana", 1922-23, p. 69).

^{30 bis} He d'agrair al Sr. Pere Bohigas aquesta informació.

Acabada la guerra civil hom dividí, lamentablement, la biblioteca-arxiu en tres lots. La major part dels còdexs i incunables passaren a la Biblioteca del Seminari, i altres còdexs i incunables al Museu Diocesà i a l'Arxiu Capitular respectivament. La resta, l'arxiu, fou dipositat a l'Arxiu Diocesà, on forma un fons que encara està per catalogar.

Quan l'any 1962 J. Janini i J. M.^a Marquès publicaren el catàleg dels còdexs conservats a la Biblioteca del Seminari i al Museu Diocesà, ja en trobaren a faltar un parell.³¹ Quasi immediatament, Mn. T. Noguera cridà l'atenció sobre altres còdexs i incunables que considerava desapareguts.³² El fet es repetí quan A. Pladevall i J. M.^a Pons Guri intentaren localitzar algunes consuetes litúrgiques de la col·legiata de sant Feliu de Girona.³³

Sense tenir un interès especial per trobar aquests llibres desapareguts, em vingueren a les mans tot consultant a Girona els arxius Capitular i Diocesà i la Biblioteca del Seminari. En total són cinc els llibres retrobats: tres manuscrits, un incunable i un llibre del segle XVI. Tots els vaig citar ja en un altre treball, però no els vaig descriure.³⁴ Ara, en les pàgines que segueixen en dono una descripció bastant ampla tot ajuntant-hi la bibliografia corresponent i algunes notes.

³¹ *Manuscritos de la Colegiata*, p. 403.

³² *La biblioteca de la Colegiata*, p. 42-46.

³³ *Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII-XVIII a II Congrés litúrgic de Montserrat*, vol. 3, Montserrat 1967, p. 113, nota 35.

³⁴ Vegeu el meu treball *El baptisme al bisbat de Girona durant la baixa edat mitjana. Estudi i edició crítica dels Ordes Baptismals*. Barcelona 1977 (fotocopiats).

1. MEMORIALE CANONICE ECCLESIE SANCTI FELICIS
GERUNDENSIS

Girona, Arxiu Diocesà, fons de sant Feliu de Girona sense catalogar.

Manuscrit en paper de 320x225 mm., amb 144 folis, numerats fins al 117. En manca el primer. Relligat amb fusta. Llom descobert i restes de paper enganxades a les tapes. Tenia tanca. Guardes de pergami. Mal estat de conservació.

Esriptura documental de l'època en tinta sèpia i negra. Diverses mans.

Començat l'any 1309, conté documents des de l'any 1306 al 1470.³⁵

Títol: *Memoriale canonice ecclesie sancti Felicis Gerundensis sequitur tali modo* (f. 2).

f. 2-6v: Prepositures mensuals de la col·legiata.

f. 6v-12v: Obligacions dels diversos oficis de la canònica: sagristà segon, cabiscol, subcantor, capellà, etc.

f. 13v-142: Resolucions capitulars, constitucions abacials i altres estatuts de la canònica des de l'any 1306 al 1470 (l'ordre no és sempre cronològic i hi ha alguns fulls en blanc). Als folis 21v-23 hi ha inserida una admonició abacial de l'any 1310 dirigida als preveres i al clauer de l'església.

f. 142v-144: en blanc.

Aquest manuscrit procedeix de l'antic arxiu de la col·legiata de sant Feliu de Girona. Hi tenia la signatura «Proprium Ecclesiae Sancti Felicis n.º 12»,³⁶ i en porta el segell.

A la tapa del davant hi ha escrit a llapis el número 788, corresponent a l'inventari de l'any 1937.

³⁵ Hi ha una còpia d'aquest manuscrit feta a finals del segle xv, procedent de l'arxiu de sant Feliu de Girona on hi tenia la signatura "Proprium Ecclesiae Sancti Felicis n.º 13", actualment també a l'Arxiu Diocesà: *Liber ordinationum et statutorum reverendi capituli ecclesiae sancti Felicis Gerunde inceptus III kal. juli MCCCVIII. Memoriale canonice sancti Felicis gerundensis*. Manuscrit en paper de 300 x 210 mm. Folis numerats del 6 al 130 i més d'un centenar sense numerar. Relligat en pell negra i amb betes per tancar. Conté actes i documents fins a l'any 1623, i un trasllat del canonge Narcís Xifreu de l'any 1815.

El nostre manuscrit estava encara en ús l'any 1474, puix una còpia de les prepositures mensuals de la col·legiata (f. 2-6v.) es troba en el registre de la visita pastoral corresponent a aquest any (Girona, Arxiu Diocesà, P.-24, fol. 103 ss.).

³⁶ Girona, Arxiu parroquial de sant Feliu, fitxa descriptiva del manuscrit citat

BIBLIOGRAFIA: J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 45, Madrid 1832, p. 55; P. PIFERRER-F. PARCERISA, *Recuerdos y bellezas de España*, vol. 1, Barcelona 1839, p. 164 ss. en citen alguns paràgrafs; A. PLADEVALL-J. M.^a PONS GURI, *Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII-XVIII a II Congrés litúrgic de Montserrat*, vol. 3, Montserrat 1967, p. 113, nota 35, que donen per perdut aquest manuscrit.

No és una consuetat litúrgica com creuen A. PLADEVALL-J. M.^a PONS GURI³⁷. Es tracta pròpiament d'un costumari de les obligacions canòniques, i, potser, d'un llibre del secretariat del capítol.³⁸

2. CÒDEX MISCELLANI

Girona, Arxiu Diocesà, fons de sant Feliu de Girona sense catalogar.

Manuscrit en pergami de 300 x 255 mm. bàsicament. Addicions de paper. Relliga en un de sol dos cossos ben diferenciats. Té 184 folis sense numeració original. Al foli 14 comença una numeració a llapis de l'1 al 70. Enquadernació en fusta. Llom de pell clavetejada. Restes de tanca de pell i llautó. Contra l'interior de les tapes hi porta afegits alguns folis de paper escrits al segle XVI. A la tapa del davant hi ha escrit en tinta: *Consuetat Antiga y Constitutions de la Iгла, et alia quamplurima*.

Segle XIV amb addicions fins al segle XVI.

I. Consuetat antiga de la Col·legiata de sant Feliu de Girona.

Escrita en pergami. Té dos bifolis de paper (ff. 107-110) afegits. Ocupa els primers 114 folis del manuscrit. Sense nu-

en la nota anterior, que diu: "Vol. enquadernat en pell; en bon estat. - Com l'anterior, és interessantíssim. - Les ordinations del segle XIV són les mateixes però a més en té dels segles XV, XVI i XVII...". També les notes personals de Mn. T. Noguer li assignen el n.º 12.

³⁷ *Particularismes catalans*, p. 113, nota 35, tot seguint les notes de Mn. T. Noguer.

³⁸ E. GONZÁLEZ HURTEBISE, *La ex-colegiata de San Félix*, p. 645, cita llibres de secretariat del capítol solament des de 1574 a 1829.

meració. Lletre gòtica. Dues columnes per plana de 33 ratlles cadascuna. Tinta sèpia y vermella. Caplletres en blau i vermell amb adornaments caligràfics. Notes marginals i interlineals. Addicions de la segona meitat del segle xiv i primera del xv en lletra librària i gòtica. Algunes pàgines estan un xic esborrades.

f. 1-39: Temporal. Del primer diumenge d'Advent a la dominica 24 de Pentecostès, seguida de la festa de la Santíssima Trinitat.

f. 39v-40: *In dedicatione ecclesie.*

f. 40 v: Celebració de la translació de sant Feliu, que cal celebrar el dilluns després de l'octava de la Pentecosta, segons decret de l'abat Francesc Vilella promulgat l'any 1435.

f. 41-103v: Santoral. Comença el dia de sant Nicolau i acaba amb els sants Crisant, Maur i Daria.

f. 103v-105v: Celebració de les misses de Santa Maria en dissabte durant els diversos temps litúrgics.

f. 105-106v: *In sollemnitate preciosissimi corporis domini nostri Ihesu Christi.*

f. 107-110: Ofici de l'octava del Corpus (afegit en paper).

f. 111-113: *Dedicatione ecclesie sancti Felicis Gerunde que celebratur dominica sequenti post ieiunii IIIIor temporum mensis septembris.* Afegit en lletra gòtica. Al fol. 113: *Et nota. quod ecclesia sancti Felicis dedicata fuit antiquitus ministerio angelorum ut asseritur II die augusti ut in capitulario habetur.*

f. 113: *In festo sanctificationis beatæ Mariæ.* Addició en lletra gòtica.

f. 113v-114v: *In festo sancte Afre martiris Christi.* Instituida l'any 1390. Afegida en lletra librària.

II. Constitucions provincials tarraconenses i sinodals gironines. Constitucions de la Col·legiata de sant Feliu de Girona.

Aquesta part del manuscrit relliga materials de diverses procedències, cosa que afecta, de vegades, a la mida dels folis. Ocupa els folis 115-185 del manuscrit, numerats a lla-pis del 1 al 70. La major part del manuscrit està escrit en lletra librària de la segona meitat del segle xiv, a ratlla tirada. Capitals vermelles i blaves amb adornaments caligràfics. Tinta sèpia i negra. Diverses mans. Addicions fins al segle xvi.

f. 115-121v: Constitucions del concili provincial de Lleida de 1229.³⁹

f. 121v-134: Concili de Tarragona de 1330 amb la compilació del patriarca Joan d'Aragó.⁴⁰

f. 134-135v: Concili de Tarragona de 1341.⁴¹

f. 136-137: Final aïllat del concili de Tarragona de 1331,⁴² i concili de 1334.⁴³

f. 137v: Concili de Tarragona de 1336.⁴⁴

f. 138-151v: Sinodals de Berenguer de Castellbisbal.⁴⁵

f. 151v-152: Sínode de l'any 1348 per Arnau de Montrodon.⁴⁶

f. 152v: *Ex volumine registri diocesis gerundensis. Consuetudo est antiqua huius diocesis quod si aliquis moriatur extra suam parroquiam...*⁴⁷

f. 153: en blanc.

f. 154-155: Constitució de l'abat Dídac d'Herèdia, de l'any 1372.

f. 156-161: *Constitutiones ecclesie sancti Felicis.*

f. 161-162: Notes sobre nomenaments de l'any 1380.

f. 163-165: Constitucions de l'abat Pere Armengol.

f. 165-166: Constitucions de l'abat Francesc Vilella.

f. 167-175: Sinodals d'Ennec de Valterra de l'any 1368.⁴⁸

f. 176-182: Constitucions de l'abat Dídac d'Herèdia.

³⁹ T. NOGUER-J. M. PONS, *Constitucions Sinodals de Girona de la Primera Compilació* a ANALES DEL I. E. G., 18 (1966-67), pp. 61-83; J. M. PONS GURI, *Constitucions conciliars tarraconenses* a "Analecta Sacra Tarraconensia" 47 (1974), pp. 75-92, que empra aquest manuscrit.

⁴⁰ J. M. PONS GURI, *Constitucions conciliars tarraconenses* a "Analecta Sacra Tarraconensia" 48 (1975), pp. 141-187.

⁴¹ E. MARTÈNE-U. DURAND, *Thesaurus novus anecdotorum*, vol. 4, París, 1717, pp. 323-324; J. TEJADA Y RAMIRO, *Colección de cánones de la Iglesia de España*, vol. 3, Madrid 1861, pp. 558-559.

⁴² J. TEJADA Y RAMIRO, *Colección de cánones*, vol. 3, p. 553.

⁴³ E. MARTÈNE-U. DURAND, *Thesaurus*, vol. 4, p. 319; J. TEJADA Y RAMIRO, *Colección de cánones*, vol. 3, p. 553.

⁴⁴ E. MARTÈNE-U. DURAND, *Thesaurus*, vol. 4, p. 323 ss.; J. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, vol. 25, Venècia 1782, col. 1077-1082.

⁴⁵ T. NOGUER-J. M. PONS, *Constitucions Sinodals de Girona*, pp. 102-106.

⁴⁶ T. NOGUER-J. M. PONS, *Constitucions Sinodals de Girona*, pp. 147-149.

⁴⁷ J. COTS Y GORCHS, *Consuetudines Dioecesis Gerundensis*, Barcelona 1929, pp. 161-162.

⁴⁸ T. NOGUER-J. M. PONS, *Constitucions Sinodals de Girona*, pp. 183-208.

f. 183: Nota sobre la celebració del Corpus a sant Feliu de Girona, i *Ordinatio pro festivitate translationis beati Felicis*.

f. 183v-184: Aniversaris de difunts.

Al davant i al darrera del volum hom hi ha afegit 11 i 5 fulls de paper respectivament, amb còpies de documents de la segona meitat del segle XVI referents a la col·legiata.

No sabem la signatura que tenia a l'arxiu de sant Feliu de Girona⁴⁹ d'on procedeix. Allí el veié a principis de segle Mn. J. Gudiol, tal com la l'hi havia vist J. Villanueva.⁵⁰ Porta el segell de l'arxiu al foli 2.

BIBLIOGRAFIA: J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, vol. 14, Madrid 1850, p. 141; F. VALLS I TABERNER, *Notes sobre la legislació provincial que integra la compilació del patriarca d'Alexandria*, a «Analecta sacra tarraconensia» 11 (1935), p. 271; J. JANINI-J. M.^a MARQUÈS, *Manuscritos de la Colegiata de San Félix de Gerona*, a «Hispania sacra» 15 (1962), p. 414; A. PLADEVALL-J. M.^a PONS GURI, *Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII-XVIII a II Congrés litúrgic de Montserrat*, vol. 3, Montserrat 1967, p. 113 nota 35, que els donen per perdut; J. M.^a PONS GURI, *Constitucions provincials tarraconenses*, a «Analecta sacra tarraconensia» 47 (1974), p. 73 ss., 48 (1975), p. 313 ss.

La primera part del manuscrit, la consueteta, degué ser escrita després de l'any 1314 i abans del 1330. En efecte, ja porta l'ordenació de la festa del Corpus, introduïda ja a Girona l'any 1314.⁵¹ i ha estat afegida la festa de la santificació de la Mare de Déu instituïda l'any 1330.⁵²

Aquesta consueteta, de la qual J. Villanueva en prengué apunts,⁵³

⁴⁹ Inexplicablement aquest manuscrit no figura en les notes de Mn. T. Noguier.

⁵⁰ J. VILLANUEVA, *Viage*, vol. 14, p. 141; J. GUDIOL, *L'arqueologia litúrgica*, fol. 236 i 265, descriu les dues parts del manuscrit per separat; F. VALLS I TABERNER, *Notes sobre la legislació eclesiàstica provincial que integra la compilació canònica del Patriarca d'Alexandria* a «Analecta Sacra Tarraconensia» 11 (1935), p. 271.

⁵¹ J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 45, p. 26; J. VILLANUEVA, *Viage*, vol. 13, p. 204; J. DE CHÍA, *La festividad del Corpus en Gerona*, Gerona 1895, pp. 8-10.

⁵² Girona, Arxiu Capitular, *Llibre d'en Calçada*, fol. 118; J. VILLANUEVA, *Viage*, vol. 13, p. 214; J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 44, pp. 54 i 327-330.

⁵³ *Viage*, vol. 14, p. 141. Les notes es troben al Ms. 9/4561 de l'Academia de la Història de Madrid.

convisqué amb la consuetua nova —d'ací el qualificatiu d'«antiga»— feta per l'abat Francesc Vilella.⁵⁴ J. JANINI-J. M. MARQUÈS han identificat aquest manuscrit amb uns folis de consuetua continguts en el ms. 141 de la biblioteca del Seminari de Girona;⁵⁵ el seu error pot ser degut a haver-se fiat de la notícia de J. Villanueva tal com la reporta incompleta R. Beer.⁵⁶ T. NOGUER-J. M.^a PONS GURI no coneixien encara aquest manuscrit en la seva edició de les constitucions sinodals del bisbat de Girona.⁵⁷

3. CONSUETA NOVA SECUNDUM OBSERVANTIAM SEDIS GERUNDENSIS

Girona, Arxiu Diocesà, fons de sant Feliu de Girona sense catalogar.

Manuscrit en paper de 300 x 225 mm. Format per un plec de dotze folis sense numerar. Li fa de coberta un bifoli de pergami que porta escrit al davant en lletra gòtica *A. dominicale*. Lletra librària. Caixa molt desigual de 230 x 175 aproximadament. Dues columnes de llargada desigual. Tinta sèpia i vermella. Una caplletra en vermell. Té moltes coses ratllades i abundants addicions marginals. Segle xv.

Títol: *Incipit Consuetua nova sive Consuetudo officiorum totius anni secundum observanciam sedis Gerundensis. Et est suum principium.*

f. 1-12v: Temporal. Del primer diumenge d'Advent fins a la Vetlla Pasqual, que acaba incompleta: *Sanctus et Agnus dicitur solemnes*.

⁵⁴ Manuscrit 151 de la Biblioteca del Seminari de Girona; descrit per J. JANINI-J. M. MARQUÈS, *Manuscritos de la Colegiata*, p. 417, n.º 18.

⁵⁵ Vegeu la descripció de J. JANINI-J. M. MARQUÈS, *Manuscritos de la Colegiata*, p. 414, n.º 15.

⁵⁶ *Handschriftenschätze Spaniens*, p. 238, cita del vol. 14 del *Viage*, p. 141: "Dos consuetas propias de esta Colegiata", que cal completar "que he disfrutado para mis ritos, como también de las Constituciones Tarraconenses y Gerundenses que hay al fin de una de ellas". Les dues consuetes són el nostre manuscrit i la consuetua de l'abat Vilella (cfr. nota 54).

⁵⁷ *Constitucions sinodals de Girona*, pp. 49-212.

A l'antic arxiu de sant Feliu de Girona, d'on prové, hi tenia probablement la signatura «Proprium Ecclesiae Sancti Felicis n.º 23».⁵⁸ Porta el segell d'aquell arxiu al foli primer. Segons la descripció que en féu Mn. J. Gudiol,⁵⁹ que no és gaire clarà, hi falta un plec que contenia el santoral, i que segons les notes de Mn. T. Noguer tindria la signatura número 22.⁶⁰

A la coberta del davant hi ha escrit a llapis el n.º 934, corresponent a l'inventari de l'any 1937; a la del darrera el n.º 13, d'una altra mà.

BIBLIOGRAFIA: A. PLADEVALL-J. M.ª PONS GURI, *Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII-XVIII*, a *II Congrés litúrgic de Montserrat*, vol. 3, Montserrat 1967, p. 113, nota 35, donen aquest manuscrit per perdut.

Aquest quadern, incomplet, de consuetua podria ser un esborrany d'adaptació de la Consuetua Vella de la Seu de Girona, escrita l'any 1360.⁶¹

4. MISSAL DE GIRONA

Girona, Arxiu Capitular, sense signatura.

[*Missale secundum laudabilem consuetudinem Dioecesis Gerundensis*].

[Barcelona, Joan Rosembach, 1493].

Exemplar imprès en pergamí i en paper, de 325 x 225 mm. Està mancat de portada i és mutilat pel darrera. Foliació: 6 folis sense numerar + I-CXVI + I-LX. Signatura: a⁸ — z⁸ + et⁸ + con⁸ + aa⁸ — ee². Filigrana. Caixa tipogràfica de 245 x 150 mm. a dues columnes de 36 ratlles. Tipus gòtic de dos cossos. Alguns blancs per a caplletres. Un gravat. Notació musical quadrada. Dues tintes: negra i vermella.

Enquadernació moderna en pell sobre fusta. Al lloç hi porta daurat el títol *Missale gerundense saec. XV*.

⁵⁸ Segons les notes de Mn. T. Noguer: [n.º] "23 - Vide el n.º 22 - Quin començament, és: *Incipit consuetua nova sive consuetudo officiorum totius anni secundum observantiam sedis Gerundensis*. Et est suum principium- (Aquesta deu portar el n.º 22)".

⁵⁹ *L'arqueologia litúrgica*, fol. 264.

⁶⁰ Vegeu la nota n.º 58. La segona part que actualment ens manca, la descriu així: [n.º] "22- Consuetua del segle XIV continuació segurament de la de n.º 23. Manuscrita. En paper. Enquadernada en pergamí. Sense foliar".

⁶¹ Girona, Arxiu Capitular, ms. 9 (olim 2).

f. (1-6v): Calendari complet.

f. I-CLXXVIII: Temporal. *In domine individue trinitatis. pris et filii et spiritus sancti. amen. Incipit ordo missalis in diebus dñicis et ferialibus per totum anni circulum iuxta consuetudinem alme ecclesie Gerundensis. et primo Dñica prima adventus* (f. I). Acaba amb la domínica cinquena «ante natale» (f. CLXXVIv), de la Santíssima Trinitat, i la missa de la dedicació de l'església (f. CLXXVIII).

f. CLXXIX-CLXXXI: *Regule generales*.

f. CLXXXI-CLXXXIX: Prefacis i parenostre musicats.

f. CXCII-CXCVIv: Ordinari de la missa.

f. I-XLv: Santoral. *Incipit misterium (sic) sanctorale secundum usum et consuetudinem sedis gerunde* (f. I). De sant Nicolau a la missa de santa Justa i santa Rufina (17 de juliol) que acaba mutilada: *ne laudantes, earum interve/*.

Procedeix de la biblioteca de la col·legiata de sant Feliu de Girona, de la qual en porta el segell.⁶² Hi tenia la signatura «Sectio liturgica, tabl. A-B n.º 20».⁶³

BIBLIOGRAFIA: *Missale secundum laudabilem consuetudinem dioecesis Gerundensis...*, C. de Septemgrangiis, Lió 1546, i reedició dels hereus de C. de Septemgrangiis a Lió 1557, porta al foli 2 el decret prohibint l'ús del missal de Rosembach; J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, vol. 14, Madrid 1850, p. 58; J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 45, Madrid 1832, p. 265; RENARD DE SAINT-MALO, *La renaissance des lettres et leur propagation pour la typographie*, a «Société agricole scientifique et littéraire des Pyrennées-Orientales» 9 (1854), p. 344, que copia erròniament a J. Villanueva sense citar-lo; J. SANCHIS SIVERA, *Un missal de Girona estampat per en Joan Rosembach (1492?)* a «Butlletí de la Biblioteca de Catalunya» 3 (1916), pp. 125-127; A. PALAU I DULCET, *Manual del librero hispanoamericano*, vol. 9, Barcelona 1956, p. 408, n.º 173035; J. M. MADURELL-J. RUBIÓ, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en*

⁶² A. PALAU I DULCET, *Manual del librero hispanoamericano*, vol. 9, Barcelona 1956, p. 408, n.º 173035, descriu aquest exemplar segons una notícia anterior a l'any 1936, quan aquest llibre encara era a l'arxiu de sant Feliu de Girona. També és descrit en les notes de Mn. T. Noguier.

⁶³ Girona, Arxiu parroquial de sant Feliu, fitxa descriptiva corresponent, que el titula "Ordo missalis... iuxta consuetud. alme ecclesie Gerundensis", tal com comença el foli I; T. NOGUER, *La biblioteca de la Colegiata*, p. 45, parla d'una "Ficha primitiva: n.º 6". Aquest és el número que també consta en les seves notes personals.

Barcelona (1474-1553), Barcelona 1955, pp. 159-161, 155-157, publica un document lligat a aquesta edició; T. NOGUER, *La biblioteca de la Colegiata de San Félix de Gerona*, a «Revista de Gerona» n.º 35 (1966), p. 45, el dona per perdut amb la coincidència que hom illustrà l'article amb una fotografia d'aquest exemplar, a l'Arxiu Capitular de Girona; J. M. MARQUÈS, *Els calendaris de Girona, a Miscel·lània litúrgica catalana I*, Barcelona 1978, p. 137.

Aquest exemplar, únic que coneixem d'aquesta edició,⁶⁴ sembla confegit a partir de restes d'altres exemplars, puix que barreja paper i pergamí ⁶⁵ i a més té alguns folis copiats a mà tot imitant les característiques tipogràfiques.⁶⁶

El títol del missal així com l'impressor, el lloc i la data d'impressió es poden restituir a partir de documents externs. El títol de *Missale secundum laudabilem consuetudinem Dioecesis Gerundensis* és el que, ampliat, porta la reedició de l'any 1546.⁶⁷ El nom de l'impressor i el lloc no ofereix problema,⁶⁸ que en canvi posa la data de l'edició.

El contracte d'impressió d'aquest missal es féu a 18 de maig de 1492,⁶⁹ any que assenyala també un acord del capítol de Girona demanant la seva prohibició.⁷⁰ En canvi el decret derogador d'aquest

⁶⁴ Un full de pergamí d'aquesta mateixa edició, corresponent al foli 39, es conserva a l'Arxiu Capitular de Girona (Carpeta de fragments, n.º 49).

⁶⁵ Els folis I-VIII i CXCI-CCV del Temporal són en pergamí. El contracte amb J. Rosembach estipulava la impressió de 200 exemplars en paper i 6 en pergamí (J. SANCHIS SIVERA, *Un missal de Girona estampat per en Joan Rosembach (1492?)* a "Butlletí de la Biblioteca de Catalunya" 3 (1916), pp. 125-127). La biblioteca de la col·legiata de Vilabertran en conservava un exemplar en paper i un altre en pergamí (Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Ms. 721, *Inventari de la biblioteca de Vilabertran fet el 26 d'agost de 1645*, fol. 29).

⁶⁶ Són els folis XLI, XLVIII, XLV-LXVI, LXXI-LXXIII, LXXV-LXXVIII del Temporal.

⁶⁷ Vegeu el títol sencer al nostre llibre número 5. Pel que fa a l'ampliació del títol vegeu la nota n.º 84.

⁶⁸ Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 9, fol. 24, acord capítular de 4 de maig de 1546 demanant la prohibició d'aquest missal. Decret de prohibició que fou inserit en el missal de 1546.

⁶⁹ J. SANCHIS SIVERA, *Un missal de Girona*, pp. 125-127.

⁷⁰ Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 9, fol. 24: "missalibus antiquis impresis cura Joannes Rosembach anno MCCCCXCII".

missal afirma que fou imprès l'any 1493.⁷¹ Sembla lògic que la impressió s'allargués fins a aquest any.⁷² Aquesta mateixa data, amb un petit error, sembla confirmar-la un inventari de la biblioteca de la col·legiata de Vilabertran.⁷³

Els tipus i els dos cossos de lletra emprats per Joan Rosembach en aquest missal són els mateixos de *Carcer de amor* (1493). El gravat del Calvari situat en començar el cànon de la missa el retrobarem al missal de Tarragona de 1499.

Aquesta edició del missal de Girona s'ajusta a les característiques dels missals manuscrits gironins des del segle XIII^e al XV^e,⁷⁴ i per això cal pensar que al davant no poden faltar-hi gaires fulls.⁷⁵ En efecte, el primer quadern està format de sis fulls quan tot el llibre té els quaderns de vuit fulls. Falta doncs el bifoli exterior del primer quadern que tindria al foli primer la portada i a l'altre —el vuitè— quelcom que desconeixem, potser textos de còmput com a la reedició de 1546.

⁷¹ Al missal de 1546 (fol. 1 v.).

⁷² Així ho creu també A. PALAU I DULCET, *Manual del librero*, vol. 9, p. 408.

⁷³ Diu així: "Missalia 3. secundum consuetudinem ecclesiae Gerunden. Unum in papyro alterum in pergameno Impressum Barcinone sub anno 1483 (sic). tertium quoque in pergameno sed in eo non est descriptus locus neque tempus impresionis" (Barcelona, Biblioteca de Catalunya, Ms. 721, *Inventari de la biblioteca de Vilabertran fet el 26 d'agost de 1645*, fol. 29). El número 8 de la data està certament equivocat, i fins i tot sembla que l'escriptor ha dubtat; salvat això, la data sembla clara.

⁷⁴ Les característiques comunes són tant de contingut, com de titulació, divisió de parts i col·locació en el si del llibre, etc. Podeu veure-ho comparant els missals de sant Feliu de Girona (vegeu la descripció a J. JANINI-J. M. MARQUÈS, *Manuscrits de la Colegiata*, pp. 407-419, n.º 6-9), els de l'arxiu de la catedral (vegeu-ne una descripció a J. B. FERRERES, *Historia del misal romano*, Barcelona 1929, pp. XXVII-XXXVI), el procedent del monestir de Sant Feliu de Guíxols —actualment Ms. 142 de la Biblioteca provincial de Girona— (descriu per J. B. FERRERES, *Historia del misal romano*, pp. XLIX-LI; no és de finals del segle XIV, sinó de mitjan segle XV), el missal d'Olot (notícia i descripció per N. DE EL MOLAR, *Un misal manuscrito del siglo XV en Olot a "Pyrene"* any 1950, pp. 429-433), i encara un missal procedent de Banyoles —actualment a la Biblioteca Nacional de París, Ms. lat. 1103— (descriu per V. LEROQUAIS, *Les sacramentaires et les missels manuscrits des bibliothèques publiques de France*, vol. 3, París, 1924, pp. 98-99, que confon Banyoles amb Vilabertran).

⁷⁵ A més del calendari, no devia anar-hi gairebé res més en aquests fulls del davant. El que porta de més el missal de 1546 sabem que fou afegit aleshores (Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 8, fol. 372 v.). Vegeu també la nota n.º 84.

5. MISSAL DE GIRONA

Girona, Biblioteca del Seminari, S/53.

Missale secundum laudabilem consuetudinem dioecesis gerundensis. per integrum anni circulum exacte digestum. castigatiusque nuper redditum, necnon accentuum et áiphthongorum, multorumque sacrorum officiorum adiectionibus illustratum. 1546.

(Colofó) *Lugduni. Anno domini MDXLVI, die vero. XXX mensis augusti finitum est Missale gerundensis. diocesis. per Cornelium de Septemgrangiis. impensis probi viri Joannis Gordiole bibliopelo Barchinonense.*

Imprès en paper. 14 folis sense numerar + 290. Foliació i signatura. *Regestum* (fol. CCXC) : A. abcdefghiklmnopqrstvxyz ABCDEFGHIRLMN. *Omnes sunt quaterniones demptis Y et N. qui sunt quinterniones.* Sense filigrana. Caixa tipogràfica de 280 x 180 mm. a dues columnes de 38 ratlles en el cos del missal. Tipus gòtic petit a la introducció, i gòtic de dos cossos grossos en el cos del missal. Portada amb gravat. Inicials amb motius florals i antropomòrfics. Gravats. Notació musical quadrada. Tinta negra i vermella.

Enquadernació amb pell negra gofrada sobre cartó. Restes de tanques. Folrat amb una pell fina de color grogós.

f. 1v: Decret del vicari general Joan Torrell prohibint l'ús del missal imprès per J. Rosembach.

f. 2-8v: Calendari (*Almanach*) i textos de còmput.

f. 9: Index.

f. 10: *Ordo servandus per sacerdotem in celebratione misse sine cantu, et sine ministris. et ordo huiusmodi mandato Reverendissimi D. Joannis Margarit, Gerundensi Episcopi...*

f. 12v-13v: Oracions preparatòries per a la missa.

f. 13v: *Ordo missarum trentenarii sancti Amatoris. Informatio nes et cautele. observande presbytero volenti divina celebrare.*

f. I-CLX: Temporal. *In nomine individue trinitatis. Patris et Filii et Spiritus sancti: Amen. Incipit ordo missalis in diebus dominicis et ferialibus per totum anni circulum: iuxta consuetudinem alme ecclesie Gerundensis.* Del primer diumenge d'Advent al 24 després de la Pentecosta. Acaba amb la *Dominica V ante natale*, el diumenge de la Santíssima Trinitat i la missa de la Dedicació d'Església.

- f. CLX: *Regule generales que observantur in ecclesia Gerundense.*
 f. CLXI: Prefacis i *Gloria in excelsis*, musicats.
 f. CLXVII: *Speculum Sacerdotum* (segons sant Bonaventura i altres doctors).
 f. CLXIXv-CLXXVIIIv: Ordinari de la missa.
 f. CLXXVIII: Santoral. *Incipit misterium (sic) sanctorale secundum usum et consuetudinem sedis Gerunde. Et primo de sancto Nicolao.*
 f. CCLXVII-CCLXXXV: Misses votives.
 f. CCLXXXVI-CCXC: Misses de difunts.
 f. CCXC: Colofó i *Regestum*.

Aquest missal procedeix de la biblioteca de la col·legiata de sant Feliu de Girona, on hi tenia la signatura «Sectio liturgica, tabl. A-B n.º 21 bis».⁷⁶ En uns fulls afegits al final hi ha manuscrites les oracions de la missa de santa Afra i la collecta «Et famulos» datada l'any 1570.

BIBLIOGRAFIA: J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, vol. 14, Madrid 1850, p. 80; J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 44, p. 108, i vol. 45, p. 265; G. DREVES, *Analecta Hymnica medii aevi*, vol. 16, Leipzig 1894, p. 7; A. PALAU I DULCET, *Manual del librero hispanoamericano*, vol. 9, Barcelona 1956, p. 408, n.º 173036; T. NOGUER, *La biblioteca de la Colegiata de San Félix de Gerona*, a «Revista de Gerona» n.º 35 (1966), p. 44-45; J. MADURELL-J. RUBIÓ, *Documentos para la historia de la imprenta i librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona 1955, p. 852; J. M. MARQUÈS, *Els calendaris de Girona a Miscel·lània litúrgica catalana I*, Barcelona 1978, pp. 137 i 161-162.

Aquest exemplar és un dels tres que hi havia a la biblioteca de sant Feliu de Girona.⁷⁷ Un altre es conserva també a la biblioteca del Seminari de Girona.⁷⁸ L'arxiu Capitular de Girona en té també un exemplar.⁷⁹

⁷⁶ Girona. Arxiu parroquial de sant Feliu, fitxa descriptiva corresponent.

⁷⁷ J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 45, p. 265.

⁷⁸ Signatura actual S/52. Porta el segell de l'arxiu de sant Feliu de Girona, on hi tenia la signatura "Sectio liturgica, tabl. A-B, n.º 21"; T. NOGUER, *La biblioteca de la Colegiata*, p. 41-42 ha barrejat notes dels dos exemplars; és el S/52 el que no té el foli I del Temporal, i que té l'enquadernació en mal estat.

⁷⁹ Citat per F. DORCA, *Colección de noticias para la historia de los santos mártires de Gerona...*, Barcelona (s. a., però certament després de 1812), p. 89; J. VILLANUEVA, *Viage*, vol. 14, p. 80; G. DREVES, *Analecta Hymnica*, vol. 16, p. 7; A. PALAU I

Aquesta reedició del missal de Girona fou anunciada ja l'any 1538 pel bisbe Joan de Margarit,⁸⁰ però fins a l'any 1542 no es nomenà la comissió de revisió de l'antic missal.⁸¹ L'any 1546 hom l'entestí definitivament: es féu contracte amb el llibreter Joan Guardiola,⁸² hom afegí als originals un «ordo et forma celebrandi et eciam casus et defectus crebro atingeriset in missam seu celebrationem. que omnia sunt descripta in quibusdam missalibus romanis»⁸³ i tot allò que semblà necessari.⁸⁴ Finalment, en la sessió capitular del 4 de maig d'aquest any es presentaren els primers fulls del nou missal que s'estava imprimint a Lió, i el capítol demanà que el bisbe o el seu vicari general fes un decret prohibidor dels missals «impresis cura Joannis Rosembach anno MCCCXCII tanquam viciosis mendosis et nunc tot manifestis errores tum iniuria temporum tum iniuria

DULCET, *Manual de librero*, vol. 9, p. 408, n.º 173036. També J. GUDIOL, *L'arqueologia litúrgica*, fol. 64. Aquest mateix autor descriu, al fol. 66 n.º XXI, un pretès missal de Girona, existent a l'arxiu capitular amb la signatura 845 —actualment 264:(46.71)—, imprès per J. Coci a Saragossa l'any 1552 (per 1532); es tracta, però, d'un missal romà, cfr. A. PALAU I DULCET, *Manual del librero*, vol. 9, p. 419, n.º 173038.

⁸⁰ Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 7, fol. 309; J. DE LA CANAL, *España Sagrada*, vol. 44, p. 108.

⁸¹ En la sessió capitular del 12 d'abril, el bisbe “exposuit se intellexisse quantam indigentiam habeat ecclesiam ac totam diocesis missalium”, i foren elegits els canonges Narcís Reig i Joan Torell com a revisors i correctors del missal (Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 8, fol. 196); J. VILLANUEVA, *Viage*, vol. 14, p. 80.

⁸² J. M. MADURELL-J. RUBIÓ, *Documentos para la historia de la imprenta y librería en Barcelona (1474-1553)*, Barcelona 1955, p. 852. L'any 1542, el bisbe Joan de Margarit ja havia exposat al capítol catedral la necessitat de cercar “Barcinone unum quodam impressore que ea (missalia) curabit accurate imprimere” (Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 8, fol. 196).

⁸³ Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 8, fol. 372 v.

⁸⁴ “... que dicta missalia sint in omnibus qualia decet et nil in eis desit quod necessarium sit pro missis celebrandis iuxta ritum presentis ecclesie et diocesis”, així era definida la missió de la nova comissió de revisió del missal (Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 8, fol. 361 v.), formada el 13 de juny de 1545 (Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 8, fol. 340 v.). El decret prohibidor de l'antic missal precisa quines són les addicions realitzades: “Addimus siquidem formam at ordinem dicendi sacrum, quo summus Pontifex ac Cardinales, ceterisque antistites utuntur, locupletissimum sane, ac ceremonias in re tam feria observandas complectem. Informationes insuper animadvertendas circa casus inter dicendum rem divinam occurrentes, studiose quod ad fieri potuit, sumus complexi. Deinde pleraque alia sacra, quas missas cotivas vocant, admiscuimus: ut unico verbo dicam, multa necessaria sunt addita, alia mutata, et omnia diligenter recognita, et in pleniorum ac meliorem ordinem redacta...”.

impresorum continentibus et quod huiusmodi prohibitio publicatur nunc in sancta synodo proximo celebranda».⁸⁵

No coneixem la sinodal corresponent d'aquest sínode diocesà celebrat els dies 5 i 6 de maig de 1546.⁸⁶ El seu text no pot ser gaire diferent de la primera part del decret prohibidor que s'inserí al foli 1v del missal, i que reprèn quasi literalment els arguments de la sessió capitular suara citada.⁸⁷

D'aquesta edició sembla que també se'n feren alguns exemplars impresos en pergami.⁸⁸ El gravat de la portada, així com gairebé el títol, es retroben en els missals de Vic (1547) i Tarragona (1550).

* * *

Per acabar podem parlar, encara que impròpiament, d'un sisè llibre trobat. Es tracta d'una pretesa consuetud litúrgica que A. PLADEVALL-J. M.^a PONS GURI conegueren a través de les notes inèdites de Mn. J. Gudiol.⁸⁹ El manuscrit que descriu aquest darrer autor⁹⁰ no és altre que els nou folis darrers del breviari, manuscrit 141 de la Biblioteca del Seminari de Girona, que tenen per títol: *Ordinationes que sequuntur fiunt antiquitus in ecclesia sancti Felicis Gerunde*.⁹¹

Esperem i desitgem que d'altres llibres de la biblioteca de la col·legiata de sant Feliu de Girona que es donen per perduts, i tots els qui sofreixen la mateixa sort en el fons corresponent de l'Arxiu Diocesà de Girona, surtin novament a la llum. Aleshores ens podrem fer el càrrec del que era aquesta dissortada biblioteca.

⁸⁵ Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 9, fol. 23v-24; J. VILLANUEVA, *Viage*, vol. 14, p. 80.

⁸⁶ Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 9, fol. 24v.

⁸⁷ "Cum missalis liber, quo pluribus annis usa est Gerunden. ecclesia, mancus et mendosus esset, partimque temporis iniuria, partim typographi inscitia...". Aquest decret porta la data de primer de maig de 1546.

⁸⁸ Girona, Arxiu Capitular, *Resolutiones capitulares*, vol. 8, fol. 361v. (sessió capitular de 14 d'octubre de 1545): "Placuit que ex pecuniis fabrice emantur pro servitio et decore ecclesie duo missalia pergamenea ex illis que modo sunt imprimenda...". Noteu que encara faltaven tres mesos per a fer el contracte amb el llibreter-editor (vegeu la nota 82).

⁸⁹ *Particularismes catalans*, p. 113, nota 35.

⁹⁰ J. GUDIOL, *L'arqueologia litúrgica*, fol. 264, descrit més sumàriament al foli 116.

⁹¹ J. JANINI-J. M. MARQUÈS, *Manuscritos de la Colegiata*, p. 414, n.º 15.